

LIBRIS

We know
books

TIM MACKINTOSH-SMITH

ARABI

O ISTORIE DE 3 000 DE ANI A POPOARELOR,
TRIBURILOR ȘI IMPERIILOR

RAO CLASS

CUPRINS

Ilustrații și hărți.	5
În loc de prefață	7
Cuvânt-înainte: Roata și Clepsidra.	11
Introducere: Adunând Cuvântul	35

APARIȚIA

900 î.Hr. – 600 d.Hr.

1. Vocile din sălbăticie: arabii timpurii	53
2. Popoare și triburi: sabeeni, nabateeni și nomazi	85
3. Risipit în lung și în lat: gramatica schimbătoare a istoriei	112
4. Pe muchia măreției: Zilele Arabilor	132

REVOLUȚIA

600-300

5. Revelație, revoluție: Mahomed și Coranul	161
6. Dumnezeu și Cezar: statul Medina	197

STĂPÂNIREA

630-900

7. Cruciații: deschiderea	229
8. Regatul din Damasc: domnia Ummayad	282
9. Imperiul din Bagdad: suveranitatea clanului Abbasid	326

DECLINUL

900-1350

10. Anti-Culturi, anti-califi: imperiul se destramă 373
11. Duhul din lampă: hoardele se apropie 422

ECLIPSA

1350-1800

12. Stăpânii musonului: arabi în jurul Oceanului Indian 457

RE-APARIȚIA

1800–prezent

13. Identitatea redescoperită: Deșteptări 491
14. Epoca Speranței: nasserism, baathism, eliberare, petrol 543
15. Epoca Dezamăgirii: autocrați, islamocrați, anarhocrați. 575

Postfață: În gara istoriei 619

Cronologie 630

Bibliografie 653

Index 664

CAPITOLUL UNU

VOCILE DIN SĂLBĂTICIE
ARABI TIMPURI

INSULA ARABILOR

A începe cu descrierea ținutului unde au trăit înseamnă a pune căruța etimologică înaintea calului: probabil acolo trăiau arabi înainte să fi existat un loc numit Arabia și, cu siguranță, cu mult înainte ca numele lor să fi fost însușit de întreaga Peninsulă Arabică. În plus, cu un viitor atât de instabil, povestea arabă este mai mult despre oameni decât despre locuri; mai multe despre oameni decât despre hărți¹, pentru a împrumuta expresia lui E.C. Bentley. Acestea fiind spuse, întrucât originile Arabiei sunt greu de fixat, un subcontinent – peninsula și vecinii săi regionali – pare a fi o zonă suficient de mare de unde s-ar putea începe. Mai important, peisajele au modelat destinele arabilor care sunt acum răspândiți pe o suprafață mult mai largă de pe pământ. Nu putem începe să înțelegem acei oameni și unde au ajuns ei fără să știm de unde provin.

Cea mai evidentă caracteristică a acestui subcontinent arab, peninsula în sine, este asemănarea cu un picior strâmb, butucănos, care aplică o lovitură în partea inferioară a Iranului – cu excepția faptului că pe călcâi se profilează Cornul Africii, asemănător unuia de rinocer, înghesuind leagănul din spate al Arabiei cu o lovitură bine țintită în dos. Alte comparații sunt poate mai utile și, în special, cu celelalte două subcontinente atașate restului Eurasiei²: India (inclusiv Pakistan, Nepal, Bangladesh și Sri Lanka) și Europa (fără includerea

¹ „More about chaps than maps“ este rima folosită de E.C. Bentley, în lb. engl., subliniind că este vorba mai mult despre istorie decât despre geografie. (n.red.)

² Cf. comparației dintre India și Europa în Keay

părților europene din vechea Uniune Sovietică). Arabia este, până la urmă, un adevărat subcontinent printr-o posibilă definiție a termenului, în sensul că peninsula, împreună cu Semiluna Fertilă din Irak și Levant, se află pe o singură placă tectonică (sau poate, având în vedere dimensiunea relativ mică, *farfurioara* tectonică) numită Placa Arabă.

Toate cele trei subcontinente au aceeași dimensiune – mai mult de 4 milioane de kilometri pătrați în zonă. Și acolo se termină asemănarea. În Himalaya, India prezintă câteva bariere fizice pentru mișcarea și interacțiunea umană; este un ținut care se dăruiește el însuși unităților, regatelor și imperiilor longevive, deși este presărat de războaie în care jucătorii se re poziționează ei înșiși în jocuri de tronuri muzicale. Europa, tăios străbătută de un șir montan care formează un lanț zimțat de-a lungul ei, de la Capul Finisterre din Galiția spaniolă până în Balcani, neregulată și zdrențuită la margini în sub-peninsule mereu în scădere, care au dat naștere în larg unor insule precum Britania, este o arenă a mai multor imperii capricioase, un pachet de triburi brutale care s-au unit cu râvnă, târziu în ziua istorică, în state-națiune¹. Cea mai mare parte a Arabiei este, la fel ca India, fără limite evidente; dar există un obstacol mai mare decât golfurile și munții Europei, și acesta este reprezentat de lipsa apei proaspete. India și Europa au un albastru răcoritor pe hărțile de precipitații, Arabia este un maroniu arid, îngrădit de linia de precipitații anuale maxime de 250 de milimetri. Doar în cele mai îndepărtate colțuri există o oarecare eliberare (în ambele sensuri): în vârfurile îndepărtate sud-vestice ale Yemenului; în câteva locuri din Oman, în special al-Jabal al-Akhdar, „Muntele Verde“, în estul cel mai îndepărtat; și în munții nord-vestici ai Libanului. Tigrul și Eufratul în extremitatea nord-estică fac excepție, cu apele lor abundente și accesibile; dar Semiluna Fertilă pe care o irigă acestea nu servește decât pentru a evidenția, prin contrast, vasta peninsula infertilă din sud.

Așadar, nu este surprinzător faptul că, într-un anume fel, Arabia este diferită de celelalte două subcontinente. India, cu o populație de aproximativ 1,7 miliarde, o fundătură aglomerată, a avut întotdeauna un scop migrator în sine. La fel și Europa, cu o populație de 540 de milioane, deși o jumătate de mileniu de emigrare colonială a înlăturat o parte din presiune. Chiar incluzând și acele țări mai bogate din Semiluna Fertilă, populația Arabiei reprezintă mai puțin de o zecime din India – aproximativ 160 de milioane². Numai

¹ Cf. încă o dată Keay

² Cifrele sunt cele aproximative pentru 2015.

cu o singură generație în urmă, înaintea fluxului de bogăție adus de petrol și a variatelor tipuri de expatriați – muncitori din Bangladesh, funcționarași din Kerala, industriași ai petrolului din Texas, „Jumeirah Janes” și alți cetățeni din centrul orașului Dubai –, era, probabil, o cincime din aceasta, populația din peninsulă fiind ea singură sub 10 milioane.

Peninsula mai uscată s-a îmbogățit mereu cu locuitori din Semiluna Fertilă. Dar nu a fost niciodată un loc ce absorbea oamenii, ci, mai degrabă, era o escală de pe traseul acestora. Geografia a contribuit la aceasta. Peninsula este separată de vecinii săi în trei puncte, prin strâmtori strategice. La călcăiul și la degetele piciorului sunt două strâmtori marine: Bab al-Mandab, de 26 de kilometri lățime, doar puțin mai mare decât trecerea de la Dover la Calais, și Strâmtoarea Hormuz, care la cei 54 de kilometri ai săi reprezintă, aproximativ, distanța dintre Cape Cod și Nantucket. Al treilea punct de separație, „strâmtoarea-uscată” Sinai este mai largă, dar și ușor navigabilă. Și aceasta este ideea: toate cele trei strâmtori separă, dar și unesc. Ele invită la traversare.

Traversarea acestor strâmtori pare să fie ceea ce au făcut hominizii și oamenii timpurii, în călătoriile lor în afara Africii – atât *Homo erectus*, cu aproape două milioane de ani în urmă, cât și *Homo sapiens* în diferite momente posibile între 45 000 și 125 000 de ani în urmă; poate chiar mai devreme (aici cercetarea mai are încă mult de lucru). Unul dintre traseele exodului lor i-a condus prin Sinai și în partea superioară a Peninsulei Arabice; cealaltă rută i-a purtat prin Bab al-Mandab, când nivelul mării era mult mai scăzut, iar strâmtoarea chiar mai îngustă, apoi, prin sudul peninsulei și prin la fel de îngusta, la acea vreme, Strâmtoare Hormuz.

Spre deosebire de aceste trei strâmtori, perspectiva spre mare din glezna peninsulară, coasta de sud, nu invită la traversări: nu prea există urmă de pământ înaintea ta până la Antarctica. Dar aceeași coastă de sud se află pe tărâmul vânturilor sezoniere care ar putea duce în cele din urmă marinarii și coloniștii arabi în jurul marginii Oceanului Indian, într-o importantă și în creștere semilună comercială, care se va întinde din Mozambic până la Strâmtoarea Malacca și dincolo de ea. Cămilele lor de mare ar fi la fel de elegante și rezistente ca navele lor de deșert, iar vânturile le vor domestici și le vor face să fie ale lor: „muson” provine din cuvântul arab *marwsim*, „sezonul de navigație”.

Revenind către nord, unde peninsula se articulează cu corpul principal al Eurasiei, nu există nicio barieră, niciun munte Himalaya care să oprească trecerea dinspre Peninsula către Semilună și spre alte țărâmurii. Așa au procedat adesea arabii, cu mult înainte de islam, părăsind taberele lor de tranzit,

peninsulare, pentru o poziție mai centrală în Eurasia și în geo-istorie. O „teorie a valurilor“ a prezentat creșteri ale nomazilor care se revarsă periodic din peninsulă, îndreptându-se spre luncile Tigrului, Eufratului și ale Nilului¹. Deși există dovezi clare pentru aceste deplasări – cel mai clar fiind ultimul și cel mai mare val, acest tsunami al arabilor, generat de islam –, nimic nu sugerează că a existat o regularitate a curentelor de emigrare. Este, de asemenea, important de amintit și că mișcarea pe această rută nordică era în ambele sensuri: probele lingvistice arată că, cel puțin în vremurile străvechi, Peninsula Arabică a fost în mare parte populată de cei veniți *dinspre* Semiluna Fertilă. Levantul, pământul de la estul Mediteranei, este aproape fără îndoială regiunea din care a provenit familia „semitică“ de limbi, iar spiritul arab a păstrat curat multe dintre cele mai vechi caracteristici ale acestor limbi. Acesta este un alt motiv pentru a privi ambele zone împreună, ca un subcontinent atât din punctul de vedere al tectonicii plăcii, cât și din cel lingvistic. Valul ar putea fi astfel ilustrat mai bine ca o alternanță de fluxuri și refluxuri – cea mai recentă generând acel val de intrare din toată Eurasia și nu numai, fiind atras de gravitația câmpului petrolifer și a petrodolarilor.

Toate acestea demonstrează că Insula Arabilor, căci așa aveau să numească geografii arabi peninsula ancestrală întinsă până în văile Tigrului și Eufratului – deoarece în vechea arabă nu era nicio distincție între *insulă* și *peninsulă*, „aproape insulă“ –, este evident un spațiu *ne-insular* și este, de fapt, unul chiar foarte bine conectat cu vecinii săi continentali. Orice insularitate există mai mult în minte decât pe hartă.

De asemenea, mai demonstrează de ce oamenii din Arabia s-au aflat adesea în mișcare – iar intern, într-o permanentă agitație – și de ce Arabia a fost mereu un loc al venirilor și plecărilor, al influxurilor lente și al exodurilor bruște. În unele privințe, Insula Arabilor seamănă cu o altă insulă foarte bine conectată – una care a fost, de asemenea, menită întemeierii unui imperiu și exportului de oameni și limbă: Marea Britanie. La fel ca britanicii, s-ar putea spune că, adesea, arabii și-au luat puțin din insularitatea psihologică în străinătate cu ei. Se remarcă însă și o diferență majoră: dincolo de faptul că a reprezentat un loc de pelerinaj, Arabia a fost repede marginalizată de marele exod, cel islamic. Ca și cum, pe măsură ce imperiul britanic creștea, Marea Britanie în sine s-ar fi transformat într-un simplu orașel.

¹ De ex. Hitti

Una dintre cauzele acestui export de oameni este maroniul arid prezent pe harta precipitațiilor: chiar dacă Semiluna Fertilă poate fi irigabilă, restul subcontinentului nu este însă, la prima vedere, doar un teren cu lapte și miere, lăsând la o parte petrolul și produsele petroliere. Și totuși, există mult mai multă varietate decât pare la prima vedere.

Cele trei diviziuni clasice ale Arabiei sunt încă o prezentare utilă. Arabia Petraea, „Arabia stâncoasă”, a inclus părțile din nord-vest, în principal regiunea nabateeană a cărei capitală a fost Petra – însemnând „Stâncă” (numele local nu este cunoscut). Arabia Felix, „Arabia norocoasă”, a acoperit o suprafață mare – cele aproximativ două treimi sudice –, supusă mai mult sau mai puțin guvernului din regatele indigene sud-arabice. Anumite părți din această regiune au fost, cu siguranță, mai norocoase din punct de vedere climatic decât restul, dar fericirea s-a datorat atât sumelor mari de numerar străin care au intrat acolo, cât și aromelor de tămâie sau alte rășini, ale căror mirosuri ieșeau din temple în timpul ritualurilor, înmiresmând viața oamenilor vii și, mai ales, a celor morți din ținuturile mediteraneene. Parfumele din Arabia Felix provin, de fapt, din copacii spinoși și piperniciți care au reușit să înflorească în ținuturile ostile și secetoase. Unele părți ale zonei, în principal în Yemen, sunt într-adevăr cu verdeață și primitoare pentru oameni; dar, după cum vom vedea, pământul are nevoie de intervenția umană pentru a deveni roditor și pentru a dăruii mirodeniile care vor fi exportate. A treia diviziune, Arabia Deserta, „Arabia deșertului”, denumește regiunile slab populate din estul Siriei și din Mesopotamia.

Împărțirea clasică este dată atât de politică, cât și de topografie. Și totuși, ele sugerează și caracteristicile peisajului. Ceea ce nu au înțeles geografii mediteraneeni a fost faptul că părțile stâncoase și deșertice ale Arabiei sunt majoritare: din punct de vedere climateric, cea mai mare parte a subcontinentului arab este în mod decisiv *infelix* (*ne-fericit*). Savanții moderni și-au dat seama însă că deșertificarea a fost relativ recentă. Arabia în ansamblul ei era mult mai umedă decât în prezent: oamenii trăiau și vânau în inima uscată a peninsulei care acum este numită Pătrimea Goală; vârfurile săgeților lor încă mai există prin adânciturile dunelor de nisip, pline cândva cu apă și unde hipopotamii se bălăceau în locul numit pe atunci Pătrimea Umedă. Aceasta, cea mai recentă „perioadă umedă majoră”, a fost datată în jurul anilor 8000-4000 î.Hr., sau puțin mai târziu, și a fost un rezultat al fluctuațiilor aceluia sistem meteorologic

vast și fatidic, musonul¹. Marea secetă s-a instalat prompt. Schimbările climatice pot apărea rapid, chiar și fără ajutor uman.

Și totuși, chiar și în cel mai uscat deșert există varietate: colțurile „goale“ nu sunt goale pentru cei care le cunosc îndeaproape. Geograful al-Hamdani, de la începutul secolului al X-lea, de exemplu, enumeră termenii folosiți pentru descrierea deșertului în cartea sa *Descrierea Insulei Arabilor*, clasificând dunele, câmpiile și stepa cu o precizie excelentă. De exemplu, considerând doar o categorie de termeni, substantivele care conțin perechi de consoane repetate, *nafanif* sunt „țări care prelungesc călătoriile prin suișurile și coborășurile lor“, *sabasib* sau *basabis* sunt orizonturile plate, câmpii „curgătoare“ golite de ierburi, apă și companie umană, *dakadik* sunt platourile nisipoase dintre munți, în special cele pe care crește *rimth* sau tufișul sărat; iar lista continuă, cu *fadafid*, *'atha'ith*, *salasil*, *sabasib*... Există un ritm, chiar o poezie, până la descrierea celor mai mici detalii ale peisajelor.²

SEMĂNĂTORI ȘI PĂSTORI

Această relativă uscăciune, atât de recentă în calendarul geologic, a avut loc nu cu mult timp înainte de începutul istoriei umane scrise în subcontinentul arab. Și a avut efecte de anvergură asupra acelei istorii. De fapt, mediul și, în special, modul în care oamenii din regiunile mai uscate relaționează cu aceia din zonele umede au reprezentat un factor – poate chiar *factorul* – fatidic în acea istorie.

Arabia poate nu este o insulă în sensul obișnuit, dar este insulară în alt sens, mult mai adânc decât fundul mării, și anume stă pe propria sa placă tectonică. Mai mult, falia vestică, ce se întinde de-a lungul și pe sub Marea Roșie, este o continuare a uneia dintre cele mai mari și mai aglomerate falii ale Pământului – aceeași care a creat Valea Riftului din Africa de Est și, la nord, cea mai adâncă vale de pe pământ, cea a Iordanului. Mișcarea tectonică împinge în sus călcâiul peninsulei, înălțându-i colțul sud-vestic. De-a lungul a milioane de ani, această ridicare a format o lungă linie de munți. Lanțul țepos de munți, numit de geografia arabi *al-Sarah*, „Creasta“, se află adânc în interiorul Tropicului Racului, situat departe spre sud – cu vârful cel mai înalt, la 3 700 de metri, insuficient de înalt pentru zăpezi și gheață topită. Dar culmile

¹ Hoyland, p. 10, și Parker și Rose, pp. 29 și 33

² Hamdani, *Sifab*, pp. 270-1

răcoroase absorb precipitațiile din câmpia de coastă umedă, de dedesubt și, cel mai important, prind marginea musonului.

Așadar, în sudul și vestul peninsulei, ca și în Semiluna Fertilă, există apă – dar nu asemenea celei din Tigru sau Eufrat: oamenii trebuie să valorifice precipitațiile și scurgerile cu lucrări care necesită multă forță de muncă, adesea pe scară largă. Un verset atribuit unui conducător pre-islamic yemenit descrie scena din Yahsub, o câmpie montană din lanțul Sarah:

*În grădina verde a pământului din Yahsub
Apa curge veșnic, izvorând din optzeci de baraje.¹*

Este posibil ca numărul să nu fie exagerat: locurile unde se aflau mai mult de șaiszeci de baraje pre-islamice sunt cunoscute încă în zonă². Nu departe de Baynun, ingineri hidrotehniști pre-islamici au săpat un tunel de 150 de metri, suficient de mare pentru a te plimba cu mașina pe acolo, la baza unui mic munte, având scopul de a direcționa apa pentru irigații de pe o vale pe alta. Cea mai cunoscută dintre toate lucrările de irigație se află mai departe, către nord-est, la Marib, unde se află o scurgere masivă controlată de un baraj, dintr-o zonă de captare de 10 000 de kilometri pătrați³. Toate aceste exploatari ale naturii necesită și, la rândul lor, consolidează organizarea socială și stabilitatea; dezorganizarea și instabilitatea duc inevitabil la degradare. În timp, inevitabilul s-a produs, iar prăbușirea barajului Marib a inspirat o parabolă pentru colapsul societății în cartea arabă cea mai timpurie, având încă cea mai mare autoritate – Coranul⁴. Morala poveștii este, de asemenea, una dintre învățăturile istoriei (dacă se poate spune că există așa ceva): dacă doriți să ridicați și să întrețineți baraje și stăvilare, tuneluri și terasamente, trebuie să construiți și apoi să mențineți o societate stabilă funcțională. Construcțiile civile, cu alte cuvinte, depind de lege și ordine în aceeași măsură în care depind de mortar și de cărămizi.

Spre deosebire de sudul și vestul peninsulei, precipitațiile sunt slabe în zonele deșertice și semideșertice și niciodată cu adevărat previzibile. Verdeța poate apărea pe neașteptate. Iată ce povestea în secolul al nouăsprezecelea un *ra'id*, un păstor nomad al cirezilor de cămile:

¹ Hamdani, *Iklil* VIII, p. 29

² *Ma'usu'ah*, s.v. „Yahsub“

³ Daum, p. 58

⁴ Coran, 34

Pelinul a înfrunzit, tufișul sărat incolțește, iar arborele-spin înfrunzește. Iarba acoperă pământul, apele sunt verzi, adâncurile văilor sunt înverzite; dealurile sunt îmbrăcate în iarbă, iar luminișurile în lăstari noi; salata, trifoiul și nalba aruncă muguri.¹

Dar a găsi astfel de paradisuri efemere, pastorale înseamnă a fi în mișcare permanentă cu turmele și corturile tale, iar când toți ceilalți vor proceda la fel, va exista rivalitate pentru resurse și, apoi, instabilitate socială.

Toate acestea dau naștere unei dualități: *badarab*, viața sedentară a sudului umed, a vestului și a Semilunii Fertile, care impune stabilitate (și are și o altă față a monedei – induce uneori stagnare); și *badarwab*, viața rătăcitoare a *badiyah*-ului, stepa și deșertul deschis, care impulsionează mobilitatea (dar care are și un dezavantaj, cel al fragmentării politice și sociale). Un adjectiv la plural care derivă din *badarwab*, *badarwiyin*, a dăruit altor limbi cuvântul „beduin”. Legătura dintre agricultorul statornic și păstorul călător este o asociere naturală esențială, la fel de veche precum cea dintre biblicii Cain și Abel. Există o teorie plauzibilă, potrivit căreia numele celor doi fii ai lui Adam sunt corelate cu termenul *qayn*, „lucrător cu metalul” – ocupația definitorie a existenței așezate din epoca bronzului –, și cu *abil*, „turma de cămile”². Limba arabă, iubitoare de distihuri, în special de cele cu rimă (Cain și Abel sunt ei înșiși Qabil wa-Habil), caracterizează dualitatea prin *madar wa-wabar* „[oameni care locuiesc în case]” făcute din lut și păr de cămilă, sau *zar' wa-dar* „semănători și păstori”³.

În Coran mai apare o pereche de cuvinte: *sha'b*, „un popor, un om”, și *qabilah*, „un trib”. Versetul Coranului la care se face referire în introducerea acestei cărți sugerează că este o dualitate, o antiteză la fel de fundamentală ca aceea a genului:

O, omenire, te-am creat din bărbat și femeie și te-am clădit în popoare și triburi...⁴

Majoritatea cronicarilor au interpretat versetul ca referindu-se la populațiile *persane* sedentare și la triburile arabe nomade; unii cărturari susțin, mai

¹ Jahiz, partea 1, p. 229

² Hess, pp. 24-5

³ De ex. în Jahiz, partea 1, p. 174

⁴ Coran, 49:13

convingător, că această interpretare este anacronică¹ și că împerecherea se referă, de fapt, la dualitatea socială fundamentală și veche din sfera arabă.

Ne vom întoarce la aceste două grupuri: modul în care interacționează între ele explică solidaritatea, dar și tensiunile care au caracterizat istoria arabă în ansamblul ei. Acum este suficient să subliniem că o comunitate (*sha'b*), un popor se definește prin locul în care se află, și nu prin gradul de rudenie, mai mult – încă de la început – era unită în comunități mari și relativ stabile, prin credința în aceeași putere divină. În schimb, un *qabilah*, un trib, se definește nu prin spațiul comun ocupat într-o anumită zonă, ci prin ideea de rudenie. Adesea, analizând această idee, ea se dovedește neconvingătoare: un exemplu este cel al triburilor Asir, care proveneau, toate, din familia Qahtani până când, la un moment dat înainte de secolul al X-lea, și-au schimbat complet linia genealogică, revendicându-și descendența Nizari². Nu există un echivalent european pentru o astfel de situație, dar, dacă ar fi, am asemăna situația cu a unei familii anglo-saxone care își neagă brusc rădăcinile și pretinde că, de fapt, a venit în Anglia cu normanzii. Alte altoiri similare ale arborelui genealogic al unei „familii“ mai au loc și acum: cu doar o generație sau două în urmă, două grupări importante ale marelui trib yemenit din Bakil s-au despărțit de camarazii lor și s-au alăturat unui alt mare trib, Hashid; procesul a fost numit *mu'akhab*, „fraternizare“³. Ibn Khaldun a spus-o direct, fără menajamente:

*Un pedigri este ceva imaginar și lipsit de realitate. Utilitatea sa constă numai în conexiunea rezultată.*⁴

De asemenea, în contrast cu sedentarul *sha'b*, *qabilah*, adică tribul, poate împărtăși venerarea mai multor divinități, dar adevărata lor loialitate este față de conducătorii pământeni.

Aceste dualități întrețesute (niciodată dihotomii), dintre *hadar/badw* – sedentar/nomad, *sha'b/qabilah* – popor/trib, se limpezesc doar în timp. Ceea ce este clar în începuturile mai tulburi, cu mult înainte de islam și chiar înainte de apariția creștinismului, este că în tipul mai mobil de oameni care s-au definit prin strămoși sunt incluși primii oameni cunoscuți ca *'arab*.

¹ De ex. Piotrovsky, p. 136, și Iryani, p. 311

² Hamdani, *Sifab*, p. 230

³ Dresch, *Tribes*, p. 329f.

⁴ Ibn Khaldun, *Muqaddimah*, p. 99

O mobilitate crescută nu înseamnă neapărat a fi nomad. Dar o anumită instabilitate, în sensul că locul și loialitatea sunt mobile, face parte din ceea ce a dat istoriei arabe aroma sa specifică: istoria este epică, dar este epică în mișcare, mai degrabă *Odiseea* decât *Iliada*. La fel ca în *Odiseea*, în mare parte este vorba despre întâlniri, unele productive, altele distructive. În capitolele sale cele mai recente este vorba despre protagoniștii care își caută drumul de întoarcere acasă, înapoi la identitatea lor definitorie și apoi, așa cum a făcut Ulise, găsirea casei schimbate de timp (sau sunt ei aceia care au fost, de fapt, schimbați de călătorie?). Chiar și atunci când mișcarea pare să se oprească, energia potențială este acolo – aspect care ar putea explica de ce experimentul arab din secolul XX, cu un stat stabilit teritorial, să fi fost atât de complicat. Ce este un stat, dacă nu ceva stabil, static? Granițele și dorul de ducă nu merg bine împreună.

În același timp, acei *'arab* nestabiliți aveau să-și împărtășească numele cu o serie de popoare sedentare. Arab, termen folosit pentru a descrie o minoritate periferică, mobilă, va deveni în cele din urmă un termen general, care acoperă toată plaja, de la oamenii din deșert până la cei din pământurile însămânțate, cu tot ceea ce se află între cele două extremități. Astăzi, proporția dintre arabii nomazi și cei sedentari este mai mică de 1:100, dar privirea istorică, îndreptată permanent asupra nomadului, continuă să denatureze modul în care este văzut trecutul arab atât de arabii înșiși, cât și de ceilalți. Nomadismul și mobilitatea sunt doar o parte din poveste. Fără elementul stabil al construcției lor, arabii ar fi fost un afluent minor al istoriei mondiale, împreună cu tuaregii și romii, sau cel mult un șuvoi fulgerător care a devastat, iar apoi s-a disipat, precum mongolii. Totuși, este important de menționat, chiar dacă o dualitate este ușor de înțeles, că realitatea este mai complexă. *Badw* aproape sigur își are originea în populațiile *hadar* stabile; adesea au fost absorbiți de către cele din urmă; popoarele sedentare nu aveau tendințe nomade, însă ele pot fi „beduinizate“ din punct de vedere cultural. *Badawab* în sine are la fel de multe nuanțe și texturi ca peisajul, de la păstoritul parțial până la transhumanță, iar mai apoi până la raritatea nomadismului dezlădăcinat, extins precum iedera.

Deci, dualitatea *badw-hadar* nu a fost niciodată maniheistă, pustiu și teren agricol, o pereche ce nu s-a întâlnit niciodată. Dimpotrivă, cele două părți se întâlnesc, se suprapun și interacționează, și niciodată așa de rodnic ca atunci

¹ În original, „Desert and Sown in Dialog“, referire la *The Desert and the Sown: Travels in Palestine and Syria*, carte scrisă de Gertrude Bell și publicată în anul 1907. (n.red.)